

Un regle per mesurar cranis, una màquina fotogràfica, llapis de dibuix... A començaments del segle XX, aquest tipus d'objectes formaven part dels inventaris de les facultats de dret europees. Feia unes quantes dècades que el mètode científic, basat en l'observació empírica de la realitat, s'havia convertit en l'única font de veritat per a mig Europa. Les teories derivades del darwinisme social es feien un lloc en les ciències socials defensant que en la societat, com en la biologia, hi ha grups més aptes que altres per sobreviure.

El món del dret no podia ser menys, i també fugia de la concepció liberal segons la qual els individus són tots iguals. "Nulla poena sine crimine, nullum crimen sine lege" ("cap pena sense crim, cap crim sense llei") era la màxima de la raó aplicada al dret penal: no es pot castigar ningú que no hagi comès un crim, mentre que aquest crim ha d'estar clarament previst a les lleis. Aquestes lleis s'apliquen a tothom per igual i són conegudes per tothom perquè tots els individus són lliures, iguals i racionals, i per això no cal tenir en compte cap més condicionant a les seves conductes que no sigui la seva llibertat. El científisme que recorre Europa a finals del segle XIX proposa aplicar el mètode científic a les conductes socials i defensa que, lluny de postulats filosòfics, els legisladors han de tenir en compte la naturalesa humana a l'hora de dictar lleis.

En aquest context, l'italià Cesare Lombroso es converteix, sense saber-ho, en el pare de la criminologia, que consisteix en l'aplicació del mètode científic a l'estudi de les causes de criminalitat i el delictes. Lombroso, d'origen jueu i metge de formació, abomina la filosofia i vol centrar-se només en l'estudi positiu per esbrinar què és exactament allò que porta un individu a cometre un crim.

Ezechia Marco Lombroso –el seu nom real– va néixer l'any 1835 en el si d'una família de comerciants jueus

SOCIETAT

Cranis criminals

Cesare Lombroso, actualment considerat el pare de la criminologia, defensava que les causes del delictes tenen una relació directa amb les característiques físiques dels delinqüents.

Reportatge de Maria Vila

de la ciutat de Verona, que aleshores estava sota domini austríac. Després de graduar-se en medicina a la Universitat de Pavia amb un treball sobre cretinisme a Llombardia, Lombroso va allistar-se a l'exèrcit per exercir de metge en la segona guerra d'independència italiana. Abans del seu nomenament com a professor de medicina forense i higiene pública a la Universitat de Torí, Lombroso havia participat en diverses campanyes que promovien l'alfabetit-

zació dels camperols pobres i dirigit un manicomi. L'any 1888 participa en les discussions per elaborar un nou codi penal, i poc després comença a militar a la secció torinesa del partit socialista.

Juntament amb d'altres científics italians, Lombroso funda l'Escola Positiva. Creuen que cal tenir en compte el delinqüent més que no pas el crim comès, i que per això és necessari actuar sobre l'individu per prevenir la conducta delictiva i concebre la pena

de tal manera que permeti al reu readaptar-se a la societat.

Evidentment, l'objectiu de la reinserció es fa difícil des del moment en què es considera que la comissió del delictes és el resultat de tendències innates que van lligades a l'estructura genètica dels individus. Per a Lombroso, això es pot constatar en les característiques físiques dels delinqüents: la mida del crani, la forma dels ulls o la fisonomia del front són claus per determinar la tendència al delictes dels homes –i parlem específicament d'homes, perquè les dones van ser objecte d'un estudi a part, publicat conjuntament amb el seu col·lega Guglielmo Ferrero sota el nom de "La donna delinquente, la prostituta e la donna normale" ("La dona delinqüent, la prostituta i la dona normal").

Així, Lombroso estableix una tipologia de delinqüents, que diferencia entre delinqüents nats, delinqüents epilèptics, delinqüents habituals, delinqüents bojos, delinqüents bojos-morals, delinqüents passionals i delinqüents ocasionals. Si no fos perquè Lombroso atribuïa uns determinats trets físics a cadascun d'aquests tipus, veuríem que aquesta classificació no s'allunya gaire d'allò que els sistemes penals occidentals preveuen com a circumstàncies que fan que un individu sigui o no sigui responsable –i per tant se l'hagi de castigar.

Més enllà d'aquesta tipologia de delinqüents, no hem de perdre de vista que Lombroso està obsessionat amb el mètode científic. Observa milers i milers d'homes i dones, delinqüents o no. En mesura totes les parts del cos, centímetre a centímetre. Crani per crani, n'estudia totes les fosses, totes les cavitats: si són més petits o més grans, si tenen aquesta forma o aquella altra. Tot serà retratat amb càmeres fotogràfiques i mesurat amb els instruments que poc després s'utilitzaran a les facultats de dret. Les dades s'aniran anotant meticulosament a les fitxes que més tard permetran treure conclusions: els violadors mostren uns ulls brillants, una veu ronca i una fisonomia facial fina, amb l'excepció de la mandíbula inferior, molt desenvolupada. Per la seva banda, els homicides presenten un nas gros i aguilenc, unes orelles grosses, un coll ample i uns cabells espessos, mentre que els lladres tenen els ulls petits, inquietos i oblics.

El mateix Lombroso va admetre que el clima, el grau de civilització, la densitat de població, la classe social o la religió també tenen un paper importantíssim en les conductes criminals. Ara bé, a ningú se li escapa que aquest positivisme va influir en les normes jurídiques, els discursos i les pràctiques racistes i discriminatòries dels règims feixistes que van aparèixer a Europa unes dècades més tard, tot i que les legislacions de països democràtics

com França i l'Espanya de la II República també es van veure influïdes per aquest nou corrent. De fet, els feixismes utilitzaven aquestes teories per justificar la persecució i l'eliminació física de l'altre, però rebutjaven tot el contingut reformista d'aquestes doctrines. Per a les dictadures, les causes del delictes no eren importants, mentre que els codis penals es configuraven com uns simples catàlegs de comportaments prohibits.

MUSEU D'ANTROPOLOGIA CRIMINAL

CESARE LOMBROSO. Al museu es conserva tot el material que el criminòleg va fer servir per elaborar les seves teories: des de centenars de cranis fins a instruments de mesura, passant per fotografies i reproduccions de cera de la cara dels criminals.

→ En paraules de Theodor W. Adorno, “davant dels diversos usos que poden fer-se de la investigació social empírica per a finalitats parcials, el del seu potencial democràtic (...) representa la nostra màxima responsabilitat”. En aquest sentit, no està de més recordar que Mario Carrara, el principal deixeble de Lombroso –que havia mort l’any 1909–, es va negar a jurar fidelitat a Mussolini i va acabar expulsat de la universitat.

A Torí, el Museu d’Antropologia Criminal Cesare Lombroso conserva tot el material que el criminòleg va fer servir

per elaborar les seves teories: des de centenars de cranis fins a instruments de mesura, passant per fotografies i reproduccions de cera del rostre dels criminals. La col·lecció no està exempta de polèmica: a qui pertanyen tots aquells cranis amb la inscripció “homicida”, “violador” o “prostituta” al front? El moviment meridionalista reclama que la majoria dels ossos que s’hi exposen pertanyen a presoners del seu bàndol durant la segona guerra d’independència italiana –en què Lombroso va participar–, mentre que grups antiracis-

tes veuen en el museu una justificació de les teories lombrosianes.

El cert, però, és que l’exposició permanent té molta cura d’assenyalar els errors metodològics de Lombroso. Perquè recordar aquestes teories no vol dir normalitzar-les, sinó entendre que hi va haver un temps en què la ciència també era això. De la mateixa manera que retratar l’horror dels camps de concentració i museïtzar-los no ens converteix en còmplices de l’Holocaust, endinsar-nos en l’univers Lombroso no ens fa combregar amb el racisme. ●